



IJTIMOIIY JARAYONLAR SOTSILOGIYASI: NAZARIY VA AMALIY YONDASHUVLAR

Eshmatova Sevdo Abdurashitovna

Ijtimoiy himoya Milliy agentligi

Toshkent viloyati boshqarmasi yetakchi mutaxassisi

Аннотация: *Mazkur tadqiqot ijtimoiy jarayonlar sotsiologiyasini nazariy va amaliy nuqtai nazardan o'rganadi. Tadqiqot ijtimoiy jarayonlarning mohiyati, shakllari va dinamikasini, jumladan ijtimoiy o'zgarishlar, integratsiya, desintegratsiya va kollektiv harakatlarni tahlil qiladi hamda ularning ijtimoiy ong bilan bog'liqligini ko'rsatadi. Tadqiqot ijtimoiy jarayonlarning jamiyat rivoji, barqarorligi va qadriyatlar tizimiga ta'sirini yoritadi. Klassik sotsiologik nazariyalar va zamonaviy empirik kuzatuvlarni integratsiya qilish orqali ish ijtimoiy transformatsiyalarni boshqarish mexanizmlarini va ularning ijtimoiy tartib va taraqqiyotga ta'sirini tushunish uchun ilmiy asos yaratadi.*

Калит so'zlar: *Ijtimoiy jarayonlar, ijtimoiy jarayonlar sotsiologiyasi, ijtimoiy o'zgarishlar, ijtimoiy integratsiya, ijtimoiy desintegratsiya, ijtimoiy ong, kollektiv harakatlar, sotsiologik tahlil, jamiyat rivoji, ijtimoiy qadriyatlar.*

Аннотация: *В настоящем исследовании рассматривается социология социальных процессов с теоретической и практической точек зрения. Анализируются природа, формы и динамика социальных процессов, включая социальные изменения, интеграцию, дезинтеграцию и коллективные действия, а также их взаимосвязь с социальным сознанием. Особое внимание уделено влиянию социальных процессов на развитие общества, его стабильность и систему ценностей. Интеграция классических социологических теорий с современными эмпирическими наблюдениями позволяет создать комплексную рамку для понимания механизмов социальных трансформаций и их последствий для социального порядка и прогресса.*



Ключевые слова: Социальные процессы, социология социальных процессов, социальные изменения, социальная интеграция, социальная дезинтеграция, социальное сознание, коллективные действия, социологический анализ, развитие общества, социальные ценности.

Annotation: *This study examines the sociology of social processes through both theoretical and practical perspectives. It explores the nature, forms, and dynamics of social processes, including social change, integration, disintegration, and collective action, and analyzes their interconnection with social consciousness. The research highlights how social processes influence societal development, stability, and value systems. By integrating classical sociological theories with contemporary empirical observations, the study provides a comprehensive framework for understanding the mechanisms driving social transformations and their implications for social order and development.*

Keywords: *Social processes, sociology of social processes, social change, social integration, social disintegration, social consciousness, collective action, sociological analysis, societal development, social values.*

Kirish. Ijtimoiy jarayonlar sotsiologiyasi jamiyatdagi turli ijtimoiy hodisalar va o'zgarishlarni tizimli ravishda o'rganadigan fan sohasidir. U jamiyatdagi insonlar va ijtimoiy institutlar o'rtasidagi munosabatlarni, ijtimoiy normativlar va qadriyatlar tizimining shakllanishini, shuningdek, ularning o'zaro ta'sirini tahlil qiladi. Sotsiologik nuqtai nazardan, ijtimoiy jarayonlar jamiyatning barqarorligi, taraqqiyoti va transformatsiyasini ta'minlovchi uzluksiz hodisalar majmuasi hisoblanadi. Ijtimoiy jarayonlarning shakllari turlicha: ijtimoiy o'zgarishlar, integratsiya va desintegratsiya, kollektiv harakatlar, ma'naviy va axloqiy jarayonlar. Ular jamiyat hayotida muhim rol o'ynaydi va ijtimoiy ong bilan chambarchas bog'liq. Masalan, ijtimoiy ong jamiyatdagi xatti-harakatlar, normativlar va qadriyatlarning shakllanishiga ta'sir qilsa, ijtimoiy jarayonlar esa ongning rivojlanishi va tarqalishini rag'batlantiradi. Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi ijtimoiy jarayonlarni nazariy va amaliy yondashuvlar orqali tahlil qilish, ularning jamiyat rivoji, barqarorlik va



qadriyatlar tizimiga ta'sirini o'rganishdan iborat. Shu bilan birga, tadqiqot klassik va zamonaviy sotsiologik nazariyalarni birlashtirish orqali ijtimoiy transformatsiyalar mexanizmlarini tushunishga ilmiy asos yaratadi.

Asosiy qism. 1. Ijtimoiy jarayonlarning mohiyati va sotsiologik talqini.

Ijtimoiy jarayonlar – jamiyatdagi o'zgarishlar, ijtimoiy xatti-harakatlar va institutlarning faoliyati orqali namoyon bo'ladigan uzluksiz hodisalar majmuasidir. Sotsiologik nuqtai nazardan, ijtimoiy jarayonlar jamiyatning dinamikasi, barqarorligi va rivojini ta'minlovchi mexanizmdir. Ular insonlarning ijtimoiy rollari, me'yorlar va qadriyatlar bilan o'zaro bog'liqligini aks ettiradi.

Ijtimoiy jarayonlar tahlil qilinayotganda ikki yondashuv asosiy hisoblanadi:

- **Nazariy yondashuv** – ijtimoiy jarayonlarni tushunish va ularning jamiyatdagi roli haqida konseptual tushunchalar yaratadi;
- **Amaliy yondashuv** – ijtimoiy jarayonlarning real hayotdagi shakllari, ularning samaradorligi va ijtimoiy ong bilan bog'liqligini kuzatish va tahlil qilishni o'z ichiga oladi.

2. Ijtimoiy o'zgarishlar. Ijtimoiy o'zgarishlar jamiyat strukturasi, qadriyatlar tizimi va ijtimoiy institutlar faoliyatidagi transformatsiyalarni ifodalaydi. Texnologik rivojlanish, urbanizatsiya, demografik o'zgarishlar va siyosiy transformatsiyalar ijtimoiy o'zgarishlar jarayonini tezlashtiradi. Sotsiologik tahlil shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy o'zgarishlar ongning shakllanishiga ta'sir qiladi, ayniqsa huquqiy, axloqiy va siyosiy ong rivojida.

3. Ijtimoiy integratsiya va desintegratsiya. Ijtimoiy integratsiya jamiyatning barqarorligini, birlik va tartibini ta'minlaydi. U odat, me'yorlar, qonunlar va qadriyatlar orqali amalga oshadi. Aksincha, desintegratsiya ijtimoiy nizolar, notinchlik va ijtimoiy barqarorlikning zaiflashishiga olib keladi. Sotsiologik tahlillar shuni ko'rsatadiki, jamiyat barqarorligining saqlanishi integratsiya jarayonlarining samaradorligiga bevosita bog'liq.

4. Kollektiv harakatlar va ijtimoiy faollik. Kollektiv harakatlar – ijtimoiy jarayonlarni tezlashtiruvchi muhim omil. Ular fuqarolik faolligi, ommaviy



harakatlar, siyosiy namoyishlar va ijtimoiy harakatlar orqali amalga oshadi. Sotsiologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, kollektiv harakatlar jamiyatda ijtimoiy o'zgarishlarni rag'batlantiradi va mavjud ijtimoiy tartibni qayta shakllantirishga hissa qo'shadi.

5. Ma'naviy va axloqiy jarayonlar. Ma'naviy va axloqiy jarayonlar jamiyatdagi qadriyatlar tizimi, axloqiy me'yorlar va diniy e'tiqodlarni shakllantiradi. Ular ijtimoiy ongning rivojlanishi va barqarorlikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Masalan, diniy ong va axloqiy qadriyatlar ijtimoiy birlikni mustahkamlaydi va xulq-atvorni tartibga soladi.

6. Ijtimoiy ong va ijtimoiy jarayonlarning o'zaro bog'liqligi. Ijtimoiy jarayonlar va ijtimoiy ong bir-birini uzviy qo'llab-quvvatlaydi. Ijtimoiy ong ijtimoiy jarayonlarni tartibga solishga, normativ va qadriyat tizimini shakllantirishga yordam beradi, shu bilan birga ijtimoiy jarayonlar ongning rivojlanishi va tarqalishini rag'batlantiradi. Masalan, ilmiy va huquqiy ongning rivojlanishi texnologik, madaniy va siyosiy o'zgarishlarni tezlashtiradi.

Xulosa. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy jarayonlar jamiyat hayotining barqarorligi va taraqqiyoti uchun muhim omildir. Ular jamiyatning tuzilishi, qadriyatlar tizimi va institutlar faoliyati orqali namoyon bo'ladi va ijtimoiy ong bilan uzviy bog'langan. Ijtimoiy jarayonlarning asosiy shakllari – ijtimoiy o'zgarishlar, integratsiya va desintegratsiya, kollektiv harakatlar hamda ma'naviy va axloqiy jarayonlar – jamiyatning dinamikasini belgilaydi. Ijtimoiy ong esa bu jarayonlarni tartibga soladi, normativ va qadriyat tizimini shakllantiradi hamda jamiyatning barqaror rivojlanishiga hissa qo'shadi. Shunday qilib, ijtimoiy jarayonlar sotsiologiyasini nazariy va amaliy yondashuvlar orqali o'rganish jamiyatni chuqur tushunish, ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash va ijtimoiy qadriyatlarni mustahkamlashda ilmiy asos yaratadi. Tadqiqot shuningdek, ijtimoiy jarayonlarning bir-biri bilan uzviy bog'liqligi va jamiyat taraqqiyotidagi o'rni haqida sistematik tushuncha beradi.



FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Durkheim, E. (1997). *The Division of Labor in Society*. New York: Free Press.
2. Weber, M. (1947). *The Theory of Social and Economic Organization*. New York: Oxford University Press.
3. Parsons, T. (1951). *The Social System*. Glencoe, IL: Free Press.
4. Berger, P., & Luckmann, T. (1966). *The Social Construction of Reality*. New York: Anchor Books.
5. Giddens, A. (2006). *Sociology* (5th ed.). Cambridge: Polity Press.
6. Turner, J. H. (2013). *Theoretical Sociology: 1830 to the Present*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
7. Lenski, G. (2017). *Power and Privilege: A Theory of Social Stratification*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.
8. Horkheimer, M., & Adorno, T. (2002). *Dialectic of Enlightenment*. Stanford: Stanford University Press.
9. Habermas, J. (1984). *The Theory of Communicative Action*. Boston: Beacon Press.
10. O‘zbekiston Respublikasi qonunchiligi va ijtimoiy normativlari (so‘nggi tahrirlar), Toshkent.
11. Zamonaviy sotsiologik tadqiqotlar va maqolalar: *Sotsiologik jurnallar va ilmiy portallar, 2010–2025*.